

*Osmanlı Taşrasında Yönetilme Kaygıları: Karahallı Mülkî Nahiyesi'nin Kuruluşu**

Biray ÇAKMAK

Uşak Üniversitesi

ÇAKMAK, Biray, Osmanlı Taşrasında Yönetilme Kaygıları: Karahallı Mülkî Nahiyesi'nin Kuruluşu. CTAD, Yıl 10, Sayı 19 (Bahar 2014), s. 3-25.

Bu çalışma, Uşak Kazası dâhilinde yer alan Karahallı Köyü'nde, nahiye teşkilatının kuruluşunu ve akabinde yaşanan gelişmeleri ayrıntılı olarak ele almaktadır. Bu çerçevede Karahallı ahali, köylerinde nahiye teşkilatının kurulması için talepte bulunmuş, hatta nahiye teşkilatının kurulması halinde sarfı gerekecek tüm masrafları karşılamayı taahhüt etmiştir. Bunun üzerine Osmanlı merkezî idaresi, ahalinin bu mülkî-idarî talebini uygun bulmuş ve 14 Ocak 1907 tarihli irade ile Karahallı Nahiyesi kurulmuştur. Karahallı Nahiyesi'nin kuruluşu, ahalinin yönetilme kaygıları taşıdığını göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Ayrıca bu vesileyle, bir nahiyenin kuruluşundaki bürokratik süreç de takip edilebilmektedir. Bu çalışmada, Karahallı Nahiyesi'nin kuruluşu, bu iki hususa vurgu yapılmak suretiyle ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. Çalışmada ilaveten, Karahallı'da, nahiye teşkilatının kuruluşunu müteakip yaşanan gelişmeler üzerinde durulmaktadır. Bu çerçevede, ahalinin taahhüt ettiği memur maaşlarından ve sair masraflardan kurtulmaya ve Karahallı'da kaza teşkilatının kurulmasına yönelik talepleri üzerinde de durulmaktadır.

Çalışma, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin çeşitli tasniflerinde yer alan belgelerdeki bilgiler üzerine inşa edilmektedir. Çalışmada, döneme ait gazetelerdeki ve salnamelerdeki bilgilerden de faydalanılmaktadır. Çalışmada, netice itibarıyla Karahallı ahalinin yönetilme kaygıları taşıdığı, idarî konulara kayıtsız kalmadığı sonucuna

* Bu çalışma, TÜBİTAK tarafından desteklenen 111K286 Nolu *Modernleşen Osmanlı Taşrasında Yönetmek ve Yönetilmek: Devlet, Eşraf ve Muhâlefet (1876-1908)/ Batı Anadolu Kazaları Örneğinde Bir İdarî Tarih Tablîli* isimli proje kapsamında gerçekleştirilmiştir.

varılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uşak Kazası, Karahallı Nahiyesi, Osmanlı İdarî Modernleşmesi, Nahiye Yönetimi, Nahiye Müdürü, Osmanlı Taşra İdaresi.

ÇAKMAK, Biray, Apprehensions of Being Ruled in the Ottoman Provinces: Foundation of Karahallı Nâhiye (Sub-district). CTAD, Year 10, Issue 19 (Spring 2014), p. 3-25.

This study deals with the foundation of nâhiye governance in Karahallı Village within the borders of Uşak District in a comprehensive way. Within this framework, people of Karahallı demanded the establishment of nâhiye governance for which they even pledged to cover the whole expenses. Thereupon the Ottoman central administration found this demand convenient and with a decree issued in January 14, 1907 Karahallı Nâhiye was founded. The foundation of Karahallı Nâhiye is a very significant case as it depicts the people's apprehensions of being ruled. On this occasion, the bureaucratic process in the path to establishment of a nâhiye can be observed as well. In this paper, the foundation of Karahallı Nâhiye is handled thoroughly by stressing these two aspects above. The developments following the constitution of nâhiye governance in Karahallı are also elaborated. In this juncture, the demands of local people for the establishment of nâhiye governance and to get rid of the salaries of governmental officials and other expenses they pledged to cover are dwelled on.

The study is constructed on the documents in various classifications of Prime Ministry Ottoman Archives. In addition, the newspapers and yearbooks of the period are utilized as well. Ultimately, in this study it is concluded that the dwellers of Karahallı had apprehensions of being ruled and were not indifferent to the administrative issues at all.

Keywords: Uşak District, Karahallı Nâhiye, Ottoman Administrative Modernization, Nâhiye Governance, Nâhiye Governor, Ottoman Provincial Administration.

Giriş

19. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin idarî, iktisadî, ticarî, içtimaî, siyasî vb. alanlardaki modernleşme sürecine tanıklık etti. Gerek iç, gerek dış dinamiklerin etkisi altında cereyan eden bu karmaşık süreçte, Osmanlı Devleti'nin merkez ve taşra idarî yapısı ve teşkilatı önemli değişiklikler geçirdi.

II. Mahmut Dönemi'nde ve özellikle Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı merkezi bürokrasisi, modern-rasyonel bir merkezîyetçi taşra yönetim anlayışını benimsedi. Modernleşme sürecine giren devletin merkez teşkilatı, artan işlevlerine paralel olarak yeniden tanzim edildi. Aynı zamanda taşra idaresinde yeni bir idarî sistem kuruldu. 3 Kasım 1839 tarihinden itibaren taşra idaresinde yeniden yapılanma sürecine hız verildi. Bu süreç, vilayet sisteminin kurulmasıyla yeni bir aşamaya girdi. 1864 yılında Tuna Vilayeti'nde uygulanan yeni sistem,

1867 yılından itibaren tüm ülkeye teşmil edildi. 1864 ve 1871 tarihli nizamnamelerle uzun süre uygulamada kalacak olan yeni sistem ana hatlarıyla oluşturuldu.¹ Yeni sisteminin temel vasfı, merkezîyetçilik ve modern-rasyonel bir taşra bürokrasisi idi.² Yani devlet, varlığını *Memâlik-i Mabruâse-i Şâhâne*'nin en ücra köşelerine kadar hissettirmeyi, bunu da akılcı, liyakate ve hiyerarşiye dayalı beşerî unsurlarla, yani taşra bürokrasisi ile gerçekleştirmeyi amaçladı. Bu çerçevede ihtiyacı olan insan kaynakları sorununu, yeni açtığı okullarla çözmeye çalıştı.³ Bu arada Osmanlı Devleti, demiryolu ve telgraf vasıtasıyla merkezîyetçi yönetimin teknolojik araçlarını da edinme yoluna gitti.⁴

Vilayet sistemiyle birlikte taşra idarî-mülkî taksimatı, yeniden tanzim edildi. Mahalle-köy, nahiye, kaza, sancak, vilayet hiyerarşisinde yeni bir yapı oluşturuldu. Vilayetlere valiler, sancaklara mutasarrıflar, kazalara kaymakamlar,

¹ Osmanlı taşra idaresinde teşkil edilen yeni sistemin esasları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Abdülhamit Kırmızı, "19. Yüzyılda Osmanlı Taşra İdaresi", *Selçuklu'dan Cumhuriyet'e Şehir Yönetimi*, Erol Özvar ve Arif Bilgin (Eds), Türk Dünyası Belediyeler Birliği, İstanbul, 2008, s. 299-319; Abdülhamit Kırmızı, "Taming the Governors: The Swinging Pendulum of Power over the Ottoman Provinces in the Nineteenth Century", *International Journal of Regional and Local Studies*, Vol. 6, No. 1, Spring, 2010, pp. 8-10; Roderic H. Davison, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform, 1856-1876*, Çev. Osman Akinhay, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2005, s. 153-178; Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997, s. 249-272; Musa Çadırcı, *Tanzimat Sürecinde Türkiye Ülke Yönetimi*, Ed. Tülay Ercoşkun, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2007, s. 209-218, 231-254; İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, Ankara, 2008, s. 427-434; Mehmet Seyitdanlıoğlu, *Tanzimat Döneminde Modern Belediyeciliğin Doğuşu, Yerel Yönetim Metinleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s. 69-99.

² İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri (1840-1880)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000, s. 63; David Kusher, "The Ottoman Governors of Palestine, 1864-1914", *Middle Eastern Studies*, Vol. 23, No. 3 (Jul.), 1987, pp. 274; Metin Heper, "Center and Periphery in the Ottoman Empire: With Special Reference to the Nineteenth Century", *International Political Science Review*, Vol. 1, No. 1, 1980, pp. 89.

³ Bu okulların en önemlisi, 1859 yılında açılan Mekteb-i Mülkiye-i Şâhâne'ydi. Bu mektep hakkında bkz., BOA. İrade, MMS, 12/519, 9 Mayıs 1858/25 N 1274; BOA. İrade, MVL, 17887, 9 Aralık 1858/3 Ca 1275. Mekteb-i Mülkiye-i Şâhâne hakkında ayrıca bkz., Ali Çetinkaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Cilt I, 1859-1868, Mars Matbaası, Ankara, 1968-1969, s. 30-55; Metin Heper, "19. Yy'da Osmanlı Bürokrasisi", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 248; Selçuk Akşin Somel, *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908), İslamlaşma, Otokrasi ve Disiplin*, Çev. Osman Yener, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 77-78.

⁴ Demiryolu ve telgrafın merkezîyetçi taşra idaresindeki müspet işlevleri hakkında bkz., Roderic H. Davison, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Elektrikli Telgrafın Kurulması", *Osmanlı Türk Tarihi (1774-1923)*, Çev. Mehmet Morali, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 215-217; Bahri Ata, *The Transfer of Telegraphy Technology to the Ottoman Empire in XIXth Century*, Boğaziçi University, Master of Arts in History, 1997, pp. 72; Mustafa Kaçar, "Osmanlı Telgraf İşletmesi", *Çağın Yakalayan Osmanlı*, Ekmeladdin İhsanoğlu ve Mustafa Kaçar (Eds), IRCICA Yayınları, İstanbul, 1995, s. 46, 110; İlber Ortaylı, "Tanzimat Devri ve Sonrası İdarî Teşkilât", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, Cilt I, Ed. E. İhsanoğlu, IRCICA, İstanbul, 1994, s. 320-321.

nahiyelere nahiyeye müdürleri tayin edildi. Mahallelerin ve köylerin yönetimi, muhtarlara bırakıldı. Tüm bu idarî-mülkî birimlerde, çeşitli müzakere ve danışma meclisleri oluşturuldu. Tabîi ve seçilmiş üyelerden meydana gelen bu meclisler, istişare organları niteliğindeydi ve eşrafı, idarî-mülkî sisteme dâhil etmeyi de amaçlamıştı.

Nahiye İstılahı Hakkında

Nahiye, coğrafi ve idarî manada küçük veya büyük bir çevreyi ve bölgeyi, bazen de çok geniş bir mıntıkayı ifade eden bir terimdir.⁵ Tanzimat öncesinde sancaklar, idarî-askerî bakımdan tımar nahiyelerine ayrılmakta, bu yapıda ehl-i örf idareciler, yani beyler padişahın icraî yetkisini temsil ve icra etmekteydi. Bunun yanında sancaklarda ayrıca adlî-idarî-kazaî bakımdan kazalar yer almaktaydı. Kadılar, yetki alanlarını oluşturan kazalarda, nâiblerini tayin etmekteydi. Bunun sonucunda kadı nâiblerinin yetki alanı anlamında adlî-kazaî nahiyeler meydana gelmekteydi. Dolayısıyla Tanzimat öncesi dönemde Osmanlı taşra idaresinde idarî-askerî ve adlî-idarî-kazaî bakımlardan iki tür nahiye vardı. Bu ikili yapı, Osmanlı taşra idaresinin esasını teşkil eden güçler ayrımını tesis etmek amacıyla oluşturulmuştu. Osmanlı padişahları bir bölgeyi yönetmek için hep iki yetkili atamıştı; padişahın icraî yetkisini temsil eden ve askerî sınıf kökenli olan *bey* ve yine padişahın yasal yetkisini temsil eden ve ulemâ kökenli olan *kadı (nâib)*. Bu kadı-bey ikilisi, taşrada âdil bir yönetimin esası olarak görülmüştü.⁶

Osmanlı geleneğinde mülkî-idarî, yani modern anlamda nahiye kavramı, 1871 Vilayat-ı Umumiye Nizamnamesi ile ortaya çıkmıştır. Buna göre, köyler nahiyeleri, nahiyeler kazaları, kazalar sancakları, sancaklar vilayetleri oluşturmuş; vilayetleri valiler, sancakları mutasarrıflar, kazaları kaymakamlar, nahiyeleri müdürler, köyleri muhtarlar yönetmiştir.⁷ Vilayet sisteminin yürürlükte olduğu dönemde, kazalarda ayrıca askerî nahiyeler vardı. Redif Taburları'nın bulunduğu kazalarda, bölük sayılarına göre askerî nahiyeler teşkil edilmekteydi. Mesela Uşak Kazası, 1890'lı yıllarda *teşkilât-ı askeriyeye* Banaz, Sivashi, Göbek ve Karahallı

⁵ M. Tayyib Gökbilgin, "Nahiye", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 9, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1964, s. 37.

⁶ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 108; Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2006, s. 127; Abdüllatif Armağan, "XVI. Yüzyılda Teke Sancığı'nın İdarî Taksimatı ve Kır İskân Merkezleri", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 8, Sayı 3, 2011, s. 152-163.

⁷ 29 Şevvâl 1287/9 Kânûn-ı sâni 1286/22 Ocak 1871 tarihli İdâre-i Umûmiye-i Vilâyât Nizâmnamesi, *Düstur*, 1. Tertib, Cilt 1, Matba'a-ı Âmire, 1289, s. 625.

askerî nahiyelerine taksim edilmişti. Aynı tarihlerde Uşak Kazası, *taksîmât-ı mülkiyece* Banaz ve Göbek Nahiyelerinden meydana gelmekteydi.⁸

Uşak Kazası ve Nahiyeleri Hakkında

1870 yılında Uşak Kazası'nda, üç mülkî-idarî nahiye vardı. Bu nahiyeleri, Banaz, Göbek ve Gediz (Gedüs) oluşturmaktaydı.⁹ 1871 yılında Gediz Nahiyesi, kaza yapıldı.¹⁰ 1907 yılına kadar Banaz ve Göbek Nahiyeleri, Uşak Kazası dâhilindeki iki mülkî-idarî nahiyeyi meydana getirdi.

Uşak Kazası'nda, bu mülkî-idarî nahiyeler yanında, askerî nahiyeler de vardı. Uşak Redif Taburu'nun dört bölüğü bulunduğu için Uşak Kazası, *teşkilât-ı askeriyeye* dört nahiyeye taksim edilmişti. Nitekim 1898 yılında Uşak Kazası, *teşkilât-ı askeriyeye* Karahallı, Banaz, Göbek ve Sivashlı askerî nahiyelerinden meydana gelmekteydi.¹¹

1875 yılında Uşak merkez ve merkeze bağlı köylerinde 620 dükkân, 10 kahve, 2 kaplıca hamam, 8 han, 112 köy, 9 mahalle, 12860 hane, 2 kilise, 100 mektep, 15 mescid, 100 cami, 537 Gayrimüslim erkek nüfus, 25878 Müslim erkek nüfus vardı. Banaz Nahiyesi'nde ise 3 dükkân, 3 kahve, 34 köy, 1386 hane, 2 mektep, 5 mescid, 4 cami, 5872 Müslim erkek nüfus bulunmaktaydı. Göbek Nahiyesi'nde de 110 dükkân, 5 kahve, 1 han, 3 köy, 5 mahalle, 680 hane, 2 mektep, 2 mescid, 5 cami, 4891 Müslim erkek nüfus vardı.¹²

1898-1899 yıllarında Uşak Kazası'nda 32133'i erkek, 34622'i kadın olmak üzere 66755 Müslim, 767'i erkek, 781'i kadın olmak üzere 1548 Rum, 317'si erkek, 339'u kadın olmak üzere 656 Ermeni yaşamaktaydı. Kazanın toplam nüfusu ise 74610 kişiydi. Uşak Kazası'nda Banaz ve Göbek mülkî nahiyeleri vardı. Kaza dâhilinde, 112'si kaza merkezine bağlı olmak üzere 154 köy ve 10880 hane mevcuttu. Uşak Kasabası, kazanın merkezi idi ve vilayet merkezi Bursa'ya 54, sancak merkezi Kütahya'ya 24 saat mesafede bulunmaktaydı.¹³

1898-1899 yıllarında kaza merkezi, Uşak Kasabası'nda, 5054'i erkek ve 5583'i kadın olmak üzere 10637 Müslim, 767'i erkek ve 781'i kadın olmak üzere 1548 Rum, 317'i erkek ve 339'u kadın olmak üzere 656 Ermeni vardı. Kasabanın toplam nüfusu, 12841 kişiydi. Uşak Kasabası'nda 2431 hâne, 11 mahalle, 16 câmi, 14 mescid, 6 türbe, 11 medrese, 2 kilise, 11 han, 5 hamam,

⁸ BOA. DH. SNM. 4/105, 9 Mart 1898/15 L 1315; 1898-1899/H.1316 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 357-359.

⁹ 1870-1871/H.1287 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 147.

¹⁰ 1870-1871/H.1287 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 87.

¹¹ BOA. DH. SNM. 4/105, 9 Mart 1898/15 L 1315, lef 10/4.

¹² 1875-1876/H.1292 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 150.

¹³ 1898-1899/H.1316 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 356.

58'i su ile 59'u buharla çalışan un değirmeni, bir hastahâne, bir eczâne, bir silahhâne, kilim ve kalıe iplerini boyamaya mahsus 20 boyahâne, 15 debbağhâne, bir hukmet konağı, bir depo, bir telgraf ve postahâne, birer Dyn-ı Umûmiye, Bank-ı Osmanî, Reji, Beledî, Zabıta ve Polis Dairesi, 70 ğrencisi olan bir erkek rüştiye mektebi, 350 ğrencisi olan 4 ibtidâi ve sıbyan mektebi vardı. 1897 yılında Uşak ve Karahisar-ı Sahib'e kadar inşa edilen İzmir-Kasaba Demiryolu, Konya ve Ankara hatlarıyla Karahisar-ı Sahib'te birleştirilmiş, böylece Uşak Kasabası'nın, Anadolu dâhilindeki birçok kasabayla ve özellikle de Batı Anadolu'nun en önemli limanı mesâbesinde bulunan İzmir şhriyle ulaşımı sağlanmıştır.¹⁴

Aynı yıllarda Banaz Nahiyesi'nde, 5385'i erkek ve 6589'u kadın olmak üzere 11982 Müslim nüfus yaşamaktaydı. Nahiyede, 1937 hâne ile merkezinden başka 35 köy bulunmaktaydı. Banaz Nahiyesi'nde 38 câmi ve mescid, 2 medrese, 50 dükkân, 30 değirmen, 678'i erkek, 363' kız olmak üzere toplam 1041 öğrencinin öğrenim gördüğü 38 ibtidâi ve sıbyan mektebi vardı. Banaz Nahiyesi merkezi, Uşak Kasabası'na 6, Kütahya'ya 18 saat uzaklıkta bulunan Banaz Kyy'd. Nahiyeye merkezi Banaz Köyü'nde, 420 nüfus ve 84 hâne vardı. Banaz Nahiyesi'ndeki Kavacık Köyü'nün Gmşgediği ve Pamukluk mevkilerinde, zengin bir demir madeni keşfedilmişti. Yine Banaz Nahiyesi'ne bağlı Ulupınar Köyü'nde bir amyant madeni vardı. Banaz Nahiyesi dâhilinde Hamam Boğazı mevkinde de kükürtlü bir ılıca bulunmaktaydı.¹⁵

1898-1899 yıllarında Göbek Nahiyesi'de ise 2694' erkek ve 2926'sı kadın olmak üzere 5620 nüfus ve 1061 hâne vardı. Nahiyeye merkezi Göbek Kasabası idi. Nahiyede 7 köy, 11 câmi, 175 dükkân, 2 han, 570'i erkek ve 350'si kız olmak üzere toplam 920 ğrencisi bulunan 25 mektep bulunmaktaydı. Arazisi verimli olduğu için Göbek Nahiyesi'nde her tür hububat, bol miktarda pamuk, afyon, palamut ve mazı yetişmekteydi. Göbek Kasabası, Uşak Kasabası'na 6, Kütahya'ya 30 saat mesafedeydi. Nahiyeye merkezi Göbek Kasabası'nın 3450 nüfusu, 8 mahallesi ve 693 hânesi vardı. Nahiyeye dâhilindeki Aksaz Köyü civarında, suyu kükürtlü bir ılıca vardı.¹⁶

1906 yılında Uşak Kazası'nda, Banaz ve Göbek mülkî nahiyeleri bulunmaktaydı ve kaza dâhilinde 154 köy vardı. Uşak Kazası'nın toplam nüfusu, 89145 kişiydi. Bu nüfusun 85594' Müslüman'dı.¹⁷

¹⁴ 1898-1899/H.1316 Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 357.

¹⁵ 1898-1899/H.1316 Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 360-361.

¹⁶ 1898-1899/H.1316 Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 361-362.

¹⁷ 1906-1907/H.1324 Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 199, 425.

Karahallı Hakkında

Karahallı (Karahalillü) Köyü'nde çevre köylerin ahalisinin de katıldığı, Perşembe günleri kurulan bir hafta pazarı vardı.¹⁸ Bu pazar, çok eski bir geçmişe sahipti. Kütahya Sancağı Mütesellimi Halil Kâmilî Ağa, pazarın gelirinin (bâc-ı bâzârının)¹⁹ mukataa şeklinde, münasip miktar muaccele ve müeccele ile kendisine verilmesini talep etti.²⁰ Bunun üzerine pazar hakkında mahallinde gerekli tetkikat yapıldı. Pazarın, bâc-ı bâzârının zemetler ve timarlar dâhilinde yer almadığı, yıllık gelirinin 300-400 kuruş civarında olduğu anlaşıldı. İstanbul'da evrak üzerinde yapılan incelemeler neticesinde de pazarın, Mansure Hazinesi'ne gelir kaydedildiği görüldü. Neticede bu pazarın geliri, 13 Mart 1835 tarihinden itibaren bir yıllığına, 1500 kuruş bedel ile Kütahya Sancağı Mütesellimi Kapıcıbaşı Halil Kâmilî Ağa'ya iltizama verildi.²¹ Halil Kâmilî Ağa da bir yıllık iltizam bedeli olan 1500 kuruşu zamanında ödemek üzere Mansure Hazinesi'ne 12 Temmuz 1835 tarihinde mühürlü borç senedi verdi.²² Karahallı Köyü'nde, Perşembe günleri kurulan bu pazar, varlığını uzun süre devam ettirdi.

1850 yılında Karahallı Köyü ahalisi, içme suyu sorunu ile karşı karşıya kaldı. Ahali, bu sorunlarını kendi imkânlarıyla çözmeye çalıştı. İstanbul, Çukurçeşme'de ikamet eden Boyacı Kasber Çorbacı'ya, 1850-1858 yılları arasında, köylerine yarım saat mesafede bulunan Hisaraltı isimli yerde, on iki kuyu kazdırdılar. Neticede ihtiyaçlarını karşılayacak suyu çıkardılar ve bu suyu, lağımlarla köye kadar getirdiler. Tüm bu masrafları, aralarında topladıkları paralarla karşıladılar. Ancak bu suyun, köy içinde cereyanına, iktisadî nedenlerle muvaffak olamadılar.²³ Bu sebeple İstanbul'da, Çukurçeşme'de ikamet eden Kasber'i kendilerine vekil tayin ettiler. Kasber, 12 Eylül 1858 tarihinde Sadaret'e bir arzuhal verdi ve köylülere gerekli yardımın yapılmasını talep etti.²⁴ Bunun üzerine Sadaret, Kütahya Sancağı Kaymakamlığı'na, 6 Ekim 1858 tarihinde,

¹⁸ 1884-1885/H.1302 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 456; 1889-1890/H.1307 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 215.

¹⁹ Bâc-ı bâzâr, pazarlarda alınıp-satılan hayvanlar ile mallardan alınan ticaret vergisidir. Bir başka ifade ile *yalnız pazarlarda satılan eşyadan, mikdârına göre mu'ayyen nisbetlerde alınan bir mu'amele vergisidir* (Halil İnalçık, *Sûret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987, s. XXVII).

²⁰ BOA. Cevdet, Belediye, 5024.

²¹ Osmanlı Devleti'nde vergiler, ya emaneten ya da ihaleten tahsil edilirdi. Eğer bir vergi kalemi veya bir yerin/bölgenin vergisi/vergileri, belirli bir süre için açık arttırmayla talibine ihale edilirse buna iltizam usulü denirdi. İltizam usulü hakkında bkz., Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2002, s. 101-103; Mehmet Genç, "İltizam", *TDVİA*, Cilt 22, İstanbul, 2000, s. 154-158.

²² BOA. Cevdet, Maliye, 4326.

²³ BOA. A. MKT. UM. 355/24, 26 Haziran 1859/25 Za 1275.

²⁴ BOA. A. DVN. 134/61, 12 Eylül 1858/3 S 1275.

konuyla ilgili gerekli tahkikatı yapmasını ve ne kadar paraya ihtiyaç duyulduğunun bildirilmesini emretti.²⁵ Buna rağmen ahalinin talepleri, yerine getirilemedi. Nitekim ahali adına Karahallı Köyü muhtar-ı evveli ve muhtar-ı sânisî ile imamı, Uşak Kazası Müdürlüğü'ne, bir arzuhal verdiler ve maddî yardımda bulunulmasına yönelik taleplerini tekrarladılar, durumlarının mazbata ile İstanbul'a bildirilmesini talep ettiler. Bunun üzerine Uşak Kazası Meclisi, ahalinin bu talebini, 26 Haziran 1859 tarihli mazbata ile yerine getirdi.²⁶

Daha önce de belirtildiği üzere Karahallı Köyü, Uşak Redif Taburu'nun 4. Bölüğü'nün merkezi idi. Uşak Kazası'nda diğer bölük merkezleri ise Banaz, Göbek ve Sivasslı Nahiyeleri idi. Bu dört nahiyeye, *teşkilât-ı askerîye* bakımından teşkil edilen nahiyelerdi ve Tanzimat öncesinin timar nahiyelerini hatırlatmaktaydı. Kısaca 1898 yılında bir askerî nahiyeye merkezi olan Karahallı Köyü, *cibet-i mülkiyece/taksîmât-ı mülkiyece* bir köydü. Karahallı Askerî Nahiyesi'ne; Karahallı, Çoğublu, Karbasan, Kayalı-ı Kebîr, Kayalı-ı Sağır, Çalyenice, İshaklar, Hacı, Kırkyaran, Beğ, Kavaklı, Beşeler, Duraklar, Kaykılı, Çokaklı, Buğdaylı, Gülkuyu, Delihıdırlı, Dumanlı ve Karabedirler köyleri dâhil edilmişti. Bu 20 köyde, 2233 hâne ve 6028'i erkek, 6319'u kadın olmak üzere toplam 12347 nüfus vardı. Karahallı Köyü'nde ise 1300'ü erkek, 1200'ü kadın olmak üzere 2500 nüfus yaşamaktaydı. Köyde 397 de hâne vardı.²⁷

Aynı tarihlerde, yani 1898-1899 yıllarında, Uşak Kazası, *taksîmât-ı mülkiyece* Banaz ve Göbek Nahiyeleri'nden oluşmaktaydı. Karahallı, mülki-ıdarî bakımdan, Uşak Kazası dâhilindeki 154 köyden sadece biriydi.²⁸ Banaz ve Göbek Nahiyeleri dâhilinde değil, Uşak merkeze bağlı köyler arasında yer almaktaydı. Karahallı Köyü'nde, 398 hâne ve 2600 nüfus vardı.²⁹

Karahallı Köyü'nün çeşitli tarihlerde Uşak Kazası'ndan ayrılması da gündeme geldi. Nitekim civar köylerin muhtarları ve imamları ile birlikte Karahallı Köyü muhtarları ve imamları, 29 Ocak 1889 tarihinde, Dâhiliye Nezareti'ne bir arzuhal gönderdiler. Bu arzuhalle, köylerinin Denizli Sancağı'na tabi, Çal Kazası'na bağlanmasını talep ettiler. Bu taleplerini, tekraren ifade ettiler ve neticede konu, Şûrâ-yı Devlet'te müzakere edildi. Ancak bu talep, Şûrâ-yı Devlet, Dâhiliye Dairesi tarafından uygun bulunmadı.³⁰ Karahallı Köyü, diğer köylerle birlikte Uşak Kazası'na bağlı kalmayı sürdürdü.

²⁵ BOA. A. MKT. UM. 328/3, 6 Ekim 1858/27 S 1275.

²⁶ BOA. A. MKT. UM. 355/24, 26 Haziran 1859/25 Za 1275.

²⁷ BOA. DH. SNM. 4/105, 9 Mart 1898/15 L 1315, lef 10/4.

²⁸ 1898-1899/H.1316 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 356.

²⁹ 1898-1899/H.1316 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 357-359.

³⁰ BOA. ŞD. 1387/11, Aydın 2/122, 26 Mayıs 1891/17 L 1308; BOA. DH. MKT. 1603/102, 12 Mart 1889/10 B 1306; BOA. DH. MKT. 1812/74, 24 Şubat 1891/15 B 1308; BOA. DH. MKT. 1840/126, 10 Haziran 1891/3 Za 1308.

1912 yılında benzer bir durum tekrar gündeme geldi. Bu kez, değişim talebinde bulunan köylerin muhtarlarıyla imamları değil, Karahisar-ı Sahib Sancağı İdare Meclisi idi. Söz konusu meclis, Karahallı Nahiyesi'ne bağlı bazı köylerin, kazaya tahvili tasavvur olunan Çivril Nahiyesi'ne ilhakını kararlaştırdı. Hüdavendigâr Vilayeti İdare Meclisi de bu kararı, uygun buldu ve gereğini, Dâhiliye Nezareti'ne bildirdi. Dâhiliye Nezareti ise malî gerekçelerle bu talebi reddetti.³¹ Karahallı Nahiyesi'nin bazı köylerinin, Sivaslı Nahiyesi'nin bazı köyleri ile birlikte Çivril Kazası'na bağlanmasına yönelik bir başka teşebbüs ise 1915 yılında vuku buldu. Ancak bu teşebbüs de önceki gibi sonuçsuz kaldı.³² Zira Sivaslı ve Karahallı Nahiyeleri ahalipleri, 26 Mayıs 1915 tarihinde tanzim ettikleri arzuhalleri, Dâhiliye Nezareti'ne göndererek bu teşebbüse karşı çıktılar.³³

1914 yılı başlarında da Uşak Kazası dâhilinde, üç mevcut nahiyeye ilaveten on yeni nahiyenin teşkili gündeme geldi.³⁴ Bu çerçevede Karahallı Nahiyesi'nin de yeniden tanzimi tasavvur olundu. Buna göre Karahallı Nahiyesi, 8 köy ve 7917 kişiden meydana gelmekteydi. Kütahya Sancağı'nın bu talebi, Hüdavendigâr Vilayeti, Encümen-i Daimîsi ve Dâhiliye Nezareti tarafından kısmen uygun bulundu. Zira sadece Sivaslı Nahiyesi'nin kurulmasına müsaade edildi.³⁵

Karahallı ile Ulubey Nahiyeleri arasında akan Banaz Çayı, ulaşımında sorunlar yaşanmasına sebep olmaktaydı. Bu sorun, Ulubeğ Nahiyesi Meclisi azası, Has Köylü Mehmed Ağa tarafından giderildi. Hayırsever Mehmet Ağa, 1500 lira sarfederek, Karahallı ile Ulubeğ arasındaki Banaz Çayı üzerinde, 70 metre uzunluğunda, 3 metre genişliğinde, 3 kemerli ve 5 menfezli bir kargir köprü inşa ettirdi.³⁶ Bu köprü, köylülerin ulaşımında gereksinim duyduğu çok önemli bir ihtiyacı giderdi. Bunun üzerine Mehmet Ağa, beşinci dereceden mecidiye nişanı ile taltif edildi. Gerekli irade, 19 Haziran 1918 tarihinde çıktı.³⁷

Karahallı Nahiyesi'nin Kuruluşu

Karahallı Köyü, 1900'lü yıllarda hızla gelişti. Köyün nüfusu sekiz yüz haneye ulaştı. Çevresinde bulunan köylerin nüfusu da belirli bir artış gösterdi. Karahallı

³¹ BOA. DH. İD. 144-1/20, 17 Temmuz 1912/2 § 1330.

³² BOA. DH. İD. 222/16, 22 Şubat 1915/7 R 1333.

³³ BOA. DH. İUM. E-8/53, 14 Haziran 1915/1 § 1333.

³⁴ Bunlar; Orta, Yapağlar, Susuzören, Mende, Umurca, Sivaslı, Bulkaz, Karahallı, Has, Göbek, Büyükoturak, Banaz, Susuz Nahiyeleri isimlerini taşımaktaydı (BOA. DH. İUM. 5-4/3, 3 Ağustos 1914/11 N 1332).

³⁵ BOA. DH. İUM. 5-4/3, 3 Ağustos 1914/11 N 1332.

³⁶ BOA. DH. KMS. 47/89, 2 Şubat 1919/30 R 1337.

³⁷ BOA. İ. DUİT. 68/17, 19 Haziran 1918/10 N 1336.

Köyü'nün çevresinde yer alan yirmi dört köyün her biri, nüfus bakımından yüzden fazla haneye ulaştı. Karahallı ve çevresinde yetişen tarım ürünleri de nicelik bakımından belirli bir artış gösterdi. Bu vesile ile hazinenin vergi gelirleri de arttı. Karahallı ve çevresinde üretimin artmasında demiryolunun olumlu katkıları söz konusuydu. Zira Aydın Demiryolu hattı, Çivril'e kadar uzatılmış, Çivril İstasyonu'na 1.5 saat (yaklaşık 7.5 km) mesafede bulunan Karahallı Köyü ve çevresi, bu teknolojik yenilikten istifade etmişti. Böylece Karahallı ve çevresinin İzmir ile olan ticarî ilişkileri artmıştı.³⁸ Bu olumlu gelişmelere rağmen mevcut durumun muhafazası, yani Karahallı'nın köy olarak bırakılması, idarî, malî ve askerî bakımlardan bazı sakıncaları beraberinde getirmekteydi. Zira Karahallı Köyü, kaza merkezi Uşak Kasabası'na on saat (yaklaşık 50 km) uzaklıktaydı. Bu sebeplerle Karahallı ahalisinden 62 kişi, merkezi Karahallı Köyü olmak üzere bir nahiye teşkilatının kurulmasını istemiştir.³⁹ Bu taleple birlikte ahali, nahiyenin kurulması halinde sarfı gereken tüm masrafları, Karahallı Köyü'nde bulunan akarâtın kiralalarıyla karşılamayı da taahhüt etmiştir.⁴⁰ Bu taahhütlerini, Uşak Mukâvelât Muharrirliği'ne/Uşak Noterliği'ne⁴¹ giderek, senet altına almışlardır.⁴² Karahallı ahalisinden *söz bilür ve öne gelir tüccâr-ı muteberânından* altmış iki kişi tarafından, 30 Eylül 1905 tarihinde Uşak Mukavelât Muharrirliği'ne tasdik ettirilen taahhüt ve teminat senedine göre gelirleri, masraflara karşılık gösterilen akarat; Karahallı çarşısında bulunan ve kimsenin mülkü olmayan, kuru mülkiyeti (rakabesi) ve faydalanma hakkı (intifa) devlete ait olan ve halen her biri yıllık 2.5 Osmanlı Lirası ile kiraya verilmiş bulunan muntazam ve mükemmel on, yine yıllık birer Osmanlı lirasına kiraya verilmiş olan otuz beş adet dükkan ile Pazar günleri alış-verişin yapıldığı seyyar tüccara

³⁸ 19. yüzyılda İzmir şehri, Osmanlı Devleti'nin en önemli ticaret merkezlerinden biriydi. Liman şehri İzmir, Batı Anadolu'nun başlıca toplayıcı merkezi, Avrupa mamul mallarının da en önemli dağıtım merkezi konumundaydı. İzmir şehri, ayrıca Aydın Vilayeti'nin merkezi idi. Bu sebeplerle İzmir şehri, 19. yüzyılda hızlı bir gelişme gösterdi. İzmir şehrinin gelişimi hakkında bkz., Daniel Goffman, "İzmir: Köyden Kolonyal Liman Kentine", *Doğu İle Batı Arasında Osmanlı Kenti: Halep, İzmir ve İstanbul*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003, s. 88-151; Reşat Kasaba, "İzmir", *Doğu Akdeniz'de Liman Kentleri (1800-1914)*, Çağlar Keyder, Y. Eyüp Özveren, Donald Quataert (Eds), Çev. Gül Çağalı Güven, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994, s. 11-18.

³⁹ BOA. ŞD. 1596/6, Hüdavendigâr 4/709, 19 Eylül 1906/30 B 1324, lef 1.

⁴⁰ II. Abdülhamit Dönemi'nde ahalinin, bu tarz mülki-idarî taleplerinin yerine getirilmesi halinde, sarfı icab eden masrafları karşılamayı taahhüd ettiğine dair sair örnekleri başka yerlerde de görmek mümkündür. Nitekim Kale Tavas'ın nahiye merkezi yapılması için 1892 yılında istidaname veren ahalinin, taleplerinin yerine getirilmesi halinde gerekli masrafı karşılamayı taahhüd ettiğine, ancak neticede masrafın devlet tarafından karşılandığına dair bilgiler mevcuttur (Mithat Aydın, "Kale Tavas'ın Nahiye Merkezi Haline Gelişi (1895)", *Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 16, 2013, s. 62).

⁴¹ Mukâvelât Muharrirlikleri hakkında bkz., Ekrem Buğra Ekinci, *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri*, Arı Sanat Yayınları, İstanbul, 2004, s. 231-232.

⁴² BOA. ŞD. 1596/6, Hüdavendigâr 4/709, 19 Eylül 1906/30 B 1324, lef 1.

mahsus ve yılda yetmiş Osmanlı Lirası gelir getiren Kapanaltı mevkiinden ibaretti. Ayrıca ahali, faydalanma hakkı kamuya ait çarşıdaki arsa üzerine elli adet dükkân yapacak ve gelirlerini masraflara tahsis edecekti. Bu mevcut ve inşası planlanan akaratın kiralari yetmediği takdirde de geri kalan kısım, yine kendileri tarafından nakden karşılanacaktı.⁴³

Karahallı ahalisinin bu taleplerini, 7 Kasım 1905 tarihinde Uşak Kazası İdare Meclisi görüşmüştür. Kaza İdare Meclisi, Karahallı Köyü'nde 800'den fazla hane bulunduğuna, Karahallı'da nahiye teşkilatının kurulmasının askerî, malî, idarî, ticarî vb. bakımlardan faydalı olacağına karar vermiş ve olumlu kararını, mazbata ile Kütahya Mutasarrıflığı'na bildirmiştir.⁴⁴ Neticede konuyu, Kütahya Sancağı İdare Meclisi ile Hüdavendigâr Vilayeti İdare Meclisi de müzakere etmiştir. Her iki meclis, merkezi Karahallı Köyü olmak üzere yirmi dört köyün ilhakıyla bir nahiyenin kurulmasını uygun bulmuştur.⁴⁵ Konuyu 22 Şubat 1906 tarihinde müzakere eden Hüdavendigâr Vilayeti İdare Meclisi; Karahallı Köyü merkez olmak üzere çevresinde yer alan yirmi dört köyün ilhakıyla bir nahiye teşkilatının kurulmasının yönetim ve asayiş bakımından faydalı olacağını, Karahallı Nahiyesi'nin kurulmasının çevre köyler ahalisinin hayatlarını kolaylaştıracağını, nahiyenin kurulmasına izin verilmesi halinde istihdamı gerekli olan 500 kuruş maaşlı bir müdür, 300 kuruş maaşlı bir vergi kâtibi ve 250 kuruş maaşlı bir tahrirat kâtibi ile sair masraflar için yıllık 12696 kuruşun sarfına gereksinim duyulduğunu, bu miktarın da Karahallı Köyü'nde bulunan ve inşası planlanan akaratın kiralariyle karşılanacağını, kira gelirlerinin yetmemesi halinde üst tarafının nakden ahali tarafından karşılanacağını, bunun için ahalinin Uşak Mukavelât Muharrirliği'ne giderek taahhüt ve teminat senedi tanzim ve tasdik ettirdiğini, dolayısıyla merkezi Karahallı Köyü olmak üzere civarında bulunan 24 köyün ilhakıyla Karahallı Nahiyesi'nin kurulmasına izin verilmesini ifade etmiştir.⁴⁶ Neticede bu mütalaaları, Hüdavendigâr Vilayeti mazbata ile Dâhiliye Nezareti'ne bildirmiştir.

Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti, Umum Erkan-ı Harbiye Dairesi'nden Karahallı Nahiyesi'nin kurulmasıyla ilgili askerî mütalaasını istemiştir.⁴⁷ Akabinde Umum Erkan-ı Harbiye Dairesi, 2. Ordu Müşirliği'nden mütalaa talep etmiş ve ilgili müşiriyet verdiği cevapta; Karahallı'da nahiye teşkilatının kurulmasında askerî bakımdan bir sakınca olmadığını, Karahallı'nın Uşak Redif Taburu merkezi olan Uşak Kasabası'na on saat mesafede bulunduğunu ve Uşak Redif Taburu'nun 4. Bölüğü merkezinin Karahallı Köyü olduğunu, bu sebeple

⁴³ BOA. ŞD. 1596/6, Hüdavendigâr 4/709, 19 Eylül 1906/30 B 1324, lef 1.

⁴⁴ BOA. ŞD. 1596/6, Hüdavendigâr 4/709, 19 Eylül 1906/30 B 1324, lef 1.

⁴⁵ BOA. ŞD. 1596/6, Hüdavendigâr 4/709, 19 Eylül 1906/30 B 1324, lef 2.

⁴⁶ BOA. ŞD. 1596/6, Hüdavendigâr 4/709, 19 Eylül 1906/30 B 1324, lef 3.

⁴⁷ BOA. DH. TMIK. S. 62/33, 29 Mart 1906/3 S 1324.

merkezi Karahallı Köyü olmak üzere *cibet-i mülkiyece* Karahallı Nahiyesi'nin kurulmasının ve civarında bulunan 24 köyün bu nahiyeye ilhakının yeni askerlerin celb ve sevkinde ve redif askerlerinin toplanması ve seberberliği gibi hususlarda sürat ve kolaylık sağlanacağını, ayrıca 24 köy içinde yer almayan Paşalar ve Göçeler Köyleri'nin de kurulacak Karahallı Nahiyesi'ne ilhak edilmesi gerektiğini bildirmiştir. 10 Haziran 1906 tarihinde de Umum Erkan-ı Harbiye Dairesi, Dâhiliye Nezareti'ne aynı doğrultuda cevap vermiştir.⁴⁸

Akabinde konuyla ilgili evrakı, Dâhiliye Nezareti, Tesrî-i Mu'âmelât ve Islâhât Komisyonu müzakere etmiş ve *cibet-i mülkiyece* Karahallı Nahiyesi'nin kurulmasının uygun olduğu yönünde görüş bildirmiştir. Neticede Dâhiliye Nezareti, 25 Haziran 1906 tarihinde gereğini ve müzakere edilmek üzere konunun Şûrâ-yı Devlet'e havalesini Sadaret'e arz etmiştir.⁴⁹ Daha sonra Sadaret, evrakı, Şûrâ-yı Devlet, Mülkiye Dairesi'ne havale etmiştir. Mülkiye Dairesi; mevcut evrakı tetkik etmiş, ilgili dairelerce ileri sürülen mütalaalar doğrultusunda, merkezi Karahallı Köyü olmak üzere çevresinde bulunan yirmi dört köyün ilhakıyla Karahallı Nahiyesi'nin kurulmasını *münâsib* görmüş, irade çıktığı takdirde, Hüdavendigâr Vilayeti'ne gereğinin tebliği için Dâhiliye Nezareti'ne bilgi verilmesine, yine gereği için Maliye ve Defter-i Hakânî Nezaretleri'ne malumat verilmesine, 18 Eylül 1906 tarihinde karar vermiştir.⁵⁰ Akabinde Sadrazam Ferid Paşa, 16 Ekim 1906 tarihli arz tezkiresi⁵¹ ile konuyu ve evrakı, Mabeyn-i Hümayun Başkitabeti'ne arz etmiş ve gerekli irade, 14 Ocak 1907 tarihinde çıkmıştır.⁵² Böylece Karahallı Nahiyesi'nin kurulması için gerekli olan resmî izin verilmiştir. İrade üzerine Sadaret, gereğini Seraskeri'ye, Maliye ve Defter-i Hakânî Nezaretleri'ne tebliğ etmiş, Dâhiliye Nezareti'ne de gereğini, 23 Ocak 1907 tarihinde buyruldu ile bildirmiştir.⁵³ Dâhiliye Nezareti ise Muhasebe'ye gereğini 26 Şubat 1907 tarihinde bildirmiştir.⁵⁴ Dâhiliye Nezareti, ilaveten Hüdavendigâr Vilayeti'ne, Sicil-i Nüfus İdâre-i Umûmiyyesi'ne ve Divân-ı Hümayûn Beğlikçiliği'ne iradenin çıktığını bildirmiş ve gereğini emretmiştir.

Dâhiliye Nezareti, 26 Şubat 1907 tarihinde Hüdavendigâr Vilayeti'ne, Karahallı Nahiyesi'ne tayin edilen nahiye müdürünün maaşıyla ilgili işlemlerin

⁴⁸ BOA. ŞD. 1596/6, Hüdavendigâr 4/709, 19 Eylül 1906/30 B 1324, lef 4.

⁴⁹ BOA. DH. TMIK. S. 62/33, 29 Mart 1906/3 S 1324; BOA. ŞD. 1596/6, Hüdavendigâr 4/709, 19 Eylül 1906/30 B 1324, lef 5.

⁵⁰ BOA. İrade, Dâhiliye, 35, 14 Ocak 1907/29 Za 1324.

⁵¹ BOA. DH. TMIK. S. 62/33, 29 Mart 1906/3 S 1324.

⁵² BOA. İrade, Dâhiliye, 35, 14 Ocak 1907/29 Za 1324. İrade-i seniyyeyi mübellağ hâmiş için de bkz., BOA. DH. TMIK. S. 62/33, 29 Mart 1906/3 S 1324.

⁵³ BOA. DH. TMIK. S. 62/33, 29 Mart 1906/3 S 1324.

⁵⁴ BOA. DH. MKT. 2808/67, 11 Mayıs 1909/20 R 1327.

tamamlandığını bildirmiş, masraflara karşılık gösterilen akarat kiralalarının miktarı ile bu kiralar yetmediği takdirde geri kalan kısmın nakden ne şekilde karşılanacağını bildirilmesini emretmiştir.⁵⁵ Dâhiliye Nezareti, Hüdavendigâr Vilayeti'ne 15 Mart 1907 tarihinde konuyla ilgili olarak tekrar telgraf çekmiştir. Cevapta gecikme yaşanması üzerine Dâhiliye Nezareti, 20 Nisan 1907 tarihinde Hüdavendigâr Vilayeti'ne gereğini tekrar bildirmiştir.⁵⁶ Bu telgraflara, ancak 20 Nisan 1907 tarihinde cevap verilebilmiştir. Bu cevapta; Karahallı Nahiyesi'nin tahsisatı hakkında yapılan tebligâta cevaben Kütahya Mutasarrıflığı'ndan çekilen telgrafta; Uşak'a on saat uzaklıkta bulunan Karahallı yollarının yağmur ve kardan dolayı kapalı olması sebebiyle karşılık gösterilen akaratın mahallinde tahkiki için Uşak'tan gönderilecek Mukâvelât Muharriri ile diğer memurların hareketlerinin geciktiğinin, en kısa sürede gereğinin yapılacağını bildirildiği ifade edilmiştir.⁵⁷

İrade üzerine Karahallı Nahiyesi'ne tayin edilecek dâhiliye memurlarına maaş tahsisi ve bu maaşların ödenmesi için gerekli işlemlerin yapılması için çalışmalara başlanmıştır. Bu çerçevede Dâhiliye Nezareti bünyesindeki Tesrî-i Muâmelât Komisyonu ve Muhâsebe arasında yazışmalar yapılmıştır.⁵⁸ Bu çerçevede de Karahallı Nahiyesi'ne 500 kuruş maaşla Abdurrahman Efendi, ilk müdür olarak atanmıştır.⁵⁹ Abdurrahman Efendi, İdâdî Mektebi mezunlarından ve müntehib müdür mülazımlarındandı. Karahallı Nahiyesi'nin ilk müdürü olan Abdurrahman Efendi'nin daha önceki görev yeri, Palu Kaymakam vekâleti idi.⁶⁰ Karahallı Nahiyesi'ne müdür tayininin yapılması üzerine Dâhiliye Nezareti, Hüdavendigâr Vilayeti'ne, müdür Abdurrahman Efendi dâhil diğer memurların maaşları ile sair masrafların yıllık tutarı bulunan 12696 kuruşa karşılık gösterilen dükkanlar ile inşası tasarlanan akaratın hazineye devrini ve bütçeye zammedilmesini, ayrıca Abdurrahman Efendi'ye göreve başlama tarihinden itibaren verilecek olan maaşın tahsis işlemlerinin yapılmasını, harcırahının da verildiğini ifade ve emretmiştir.⁶¹

Karahallı Nahiyesi'nin kuruluşu yapılan merasimlerle kutlandı. 1 Eylül 1907 tarihinde, Pazar günü, Karahallı hükümet dairesi önünde ahali, ulemâ, şeyhler ve öğrenciler toplandı. Burada nahiyeye müdürü Abdurrahman Efendi, bir konuşma yaptı. Müteakiben ulemâdan Hâfız Bekir Efendi, bir dua okudu. Daha sonra

⁵⁵ BOA. DH. TMIK. S. 67/28, 15 Mart 1907/30 M 1325.

⁵⁶ BOA. DH. TMIK. S. 67/28, 15 Mart 1907/30 M 1325.

⁵⁷ BOA. DH. TMIK. S. 67/28, 15 Mart 1907/30 M 1325.

⁵⁸ BOA. DH. TMIK. S. 67/28, 15 Mart 1907/30 M 1325.

⁵⁹ BOA. DH. MKT. 2808/67, 11 Mayıs 1909/20 R 1327; BOA. DH. TMIK. S. 67/28, 15 Mart 1907/30 M 1325.

⁶⁰ BOA. DH. MKT. 1171/80, 8 Haziran 1907/26 R 1325.

⁶¹ BOA. DH. MKT. 1171/80, 8 Haziran 1907/26 R 1325.

kutlama merasimi gerçekleştirildi. Akşam da meşaleler yakılarak, gece yarısına kadar kutlamalara devam edildi.⁶²

İrade-i seniyyenin Sadaret tarafından tebliği üzerine Maliye Nezareti, 27 Mart 1907 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne; Karahallı Nahiyesi'ne bir maliye memurunun tayin edilip edilmeyeceğini, edilecek ise bir mal kâtibî tayin edilmesinin icap ettiğini ve bu kâtibî aylık 150 kuruş maaş verilmesi gerektiğini, ayrıca nahiyenin kırtasiye masrafının 30 kuruş olduğunu, böylece aylık 180 kuruştan yıllık 2160 kuruşun sarfının icap ettiğini Muhâsebe-i Umûmiye-i Mâliye ifadesiyle bildirmiştir.⁶³

Maliye Nezareti, Dâhiliye Nezareti'ne, 8 Nisan 1907 tarihinde de nahiyeye teşkikatı kurulan Karahallı Köyü'nde maliye memuru istihdam edilip edilmeyeceğini, edilecek ise 150 kuruş maaşlı bir mal kâtibî ile kırtasiye masrafı olarak yıllık 2160 kuruşun sarfının gerektiğinin 27 Mart 1907 tarihli tezkireyle bildirildiğini, akabinde ise H davidigar Vilayeti Defterdarlığı tarafından, Karahallı Nahiyesi'nin yıllık vergi gelirlerinin 327770 kuruş civarında bulunduğunun, bu sebeple aylık 400 kuruş maaşla bir vergi kâtibînin istihdamının gerekli olduğunun bildirildiğini, eğer vergi kâtibî de istihdam edilecekse kendisine yıllık maaş olarak 4800 kuruşun sarfının icap ettiğini Muhâsebe-i Umûmiye-i Mâliye ifadesiyle bildirmiştir.⁶⁴ Dolayısıyla Karahallı Nahiyesi'ne 500 kuruş maaşlı nahiyeye müdürü yanında, 400 kuruş maaşlı bir vergi kâtibî, 150 kuruş maaşlı bir mal kâtibî ile 250 kuruş maaşlı bir tahrirat kâtibî tayini için nezaretler arasında gerekli yazışmalar gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte nahiyeye müdürü hariç, adı geçen memuriyetlere yapılan tayinlere dair her hangi bir bilgiye tesadüf edilememiştir.

Karahallı Ahalisinin Masraflardan Kurtulmaya Yönelik Teşebbüsleri

Karahallı Nahiyesi'ne tayin edilen maliye ve dâhiliye memurlarının maaşları ve sair masraflar yaklaşık iki yıl boyunca, ahalinin taahhüt senetlerinde garanti ettikleri şekilde akaratın kiralrı ile karşılandı. Ancak 1909 yılında Karahallı ahali, Mebûsân Meclisi Riyaseti'ne bir istidaname gönderdi. Ahali aynı zamanda Sadaret'e de bir arzuhal verdi. Ahali, Mebûsân Meclisi Başkanlığı'na gönderdiği istidanamede; Karahallı Nahiyesi'nin nüfusunun 18000 kişiye ulaştığını, bulunduğu mevkinin önemi ve ticaretinin gelişmesi sebebiyle Karahallı Nahiyesi'nin kaza olmaya layık olduğunu, 1907 yılında kaza merkezi Uşak Kasabası'na olan uzaklığından dolayı ahalinin güçlük çekmesi sebebiyle

⁶² Ahenk Gazetesi, 3392, 10 Eylül 1907/28 Ağustos 1323.

⁶³ BOA. DH. TMIK. S. 67/28, 15 Mart 1907/30 M 1325.

⁶⁴ BOA. DH. TMIK. S. 67/28, 15 Mart 1907/30 M 1325.

her türlü masrafı ahali tarafından karşılanmak şartıyla Karahallı Nahiyesi'nin kurulduğunu ve akabinde her türlü masrafın ahali tarafından verileceğini, ancak artık bu masrafın hazine tarafından karşılanmasını, zira mevcut durumun *ka'ide-i müsavât ve 'adâlete muğâyir* olduğunu, hükümetin şanına yakışmadığını ifade ve talep etti.⁶⁵ Akabinde Mebûsân Meclisi Dâhiliye Encümeni, istidanameyi görüştü ve Dâhiliye Nezareti'nden, 11 Nisan 1909 tarihinde bilgi istedi.⁶⁶ Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti, evrakı ve konuyu Muhasebe'ye havale etti. Dâhiliye Nezareti, 11 Mayıs 1909 tarihinde Mebûsân Meclisi Riyaseti'ne cevap verdi. Dâhiliye Nezareti, cevabında; Karahallı Köyü'nde nahiye teşkilatı kurulması için ahalinin önceki yıllarda talepte bulunduğunu, nahiyenin kurulması halinde sarfına ihtiyaç duyulan 12696 kuruşun, Karahallı Köyü'nde mevcut ve inşası planlanan akaratin kiralalarıyla ve bunlar yetmediği takdirde de üst tarafının nakden ahali tarafından karşılanacağına dair Uşak Mukâvelât Muharrirliği'nce tasdik edilen taahhüd senedi ile teminat altına alındığının Hüdavendigâr Vilayeti tarafından bildirildiğini, bu arada Seraskerliğin de konu hakkında olumlu görüş bildirdiğini, daha sonra evrakın Şûrâ-yı Devlet, Mülkiye Dairesi tarafından müzakere edildiğini ve olumlu bulunduğunu, akabinde de irade-i seniyyenin çıktığını, irade üzerine de masraflara karşılık gösterilen akaratin ne gibi şeylerden ibaret olduğunun ve yıllık 12696 kuruşun ne şekilde ödeneceğinin Hüdavendigâr Vilayeti'nden sorulduğunu, başkaca bir muamelenin de gerçekleşmediğini, yine de Hüdavendigâr Vilayeti'nden konu hakkında yeniden bilgi istendiğini, alınacak cevabın daha sonra bildirileceğini ifade etmiştir.⁶⁷ Dâhiliye Nezareti, kısa süre sonra Hüdavendigâr Vilayeti'nden konu hakkında tekrar bilgi istemiştir.⁶⁸

Konuyla ilgili olarak Hüdavendigâr Vilayeti, Dâhiliye Nezareti'ne 20 Haziran 1909 tarihinde cevap vermiştir. Hüdavendigâr Vilayeti, cevabında; nahiye masrafları olarak ödenen 12696 kuruşun bizzat ahali tarafından ödenmediğini, yaklaşık bir asır önce Karahallı Köyü'ndeki pazar yerinde Hacı Musa Ağa isminde bir zâtın mirî arazi üzerine az bir masrafla baraka şeklinde kırk üç adet ahşap dükkân inşa ettirdiğini, fakat bu dükkânları hiçbir tarafa vakf ve tahsis etmediğini, bu dükkânların resmiyette her hangi bir kimsenin adına kayıtlı olmadığını, ayrıca bu dükkânların vergiye de tabi bulunmadığını, kuru

⁶⁵ BOA. DH. MKT. 2808/67, 11 Mayıs 1909/20 R 1327. Karahallı ahali, Sadaret'e gönderdiği arzuhalde, memur maaşlarının ve sair masrafların bütçeye idhal edilmesini talep etmiştir. Bunun üzerine Sadaret, memur maaşlarının ahali tarafından ödenmesinin sebebinin anlaşılmadığını Dâhiliye Nezareti'ne bildirerek, konu hakkında izahat istemiştir. Akabinde de Dâhiliye Nezareti, Hüdavendigâr Vilayeti'ne gereğini, yani konu hakkında bilgi vermesini emretmiştir (BOA. DH. MKT. 2795/24, 17 Nisan 1909/26 Ra 1327, lef 2).

⁶⁶ BOA. DH. MKT. 2808/67, 11 Mayıs 1909/20 R 1327.

⁶⁷ BOA. DH. MKT. 2808/67, 11 Mayıs 1909/20 R 1327.

⁶⁸ BOA. DH. MKT. 2809/55, 12 Mayıs 1909/21 R 1327; BOA. DH. MKT. 2808/67, 11 Mayıs 1909/20 R 1327.

mülkiyetinin hazineye ait olduğunu, Karahallı Nahiyesi'nin kurulması hakkında irade-i seniyyenin çıkması üzerine bu dükkânların hazine adına müzayede ile taliplerine kiraya verildiğini, elde edilen kira gelirlerinin de hazineye gelir kaydedildiğini, memurların maaşlarının da hazineden ödenmekte olduğunu, hatta köy ahalisinden Muharremoğlu Veli'nin, memur maaşlarına karşılık olarak kiraya verilen dükkânlar arasında bulunan ve üstü kahvehane, altı dükkân olan binanın mülkü olduğunu iddia ettiğini ve hazine aleyhine Uşak Bidayet Mahkemesi, Hukuk Kısmı'nda dava açtığını, ilgili mahkemenin 11 Mart 1908 tarihinde hazine aleyhinde bidayeten hüküm verdiğini, bu kararın Kütahya Bidayet Mahkemesi, Hukuk Kısmı'nda itiraz üzerine istinafen tekrar görüldüğünü, 4 Haziran 1908 tarihinde, Uşak Bidayet Mahkemesi, Hukuk Kısmı'nın verdiği kararın bozulduğunu ve neticede davanın yeniden görüldüğünü, daha sonra da iddia sahibi Veli'nin altı ay davayı takip etmemesi sebebiyle davanın düşüğünü ifade etmiştir.⁶⁹

Neticede ahalinin talepleri de dikkate alınarak Karahallı Nahiyesi memur maaşları ile sair masraflar, bütçeye idhal edilmiş, ilgili masraflar, Muvâzene-i Mâliye Kanunu gereğince mâliye hazinesinden ödenmeye başlanmıştır. Bunun üzerine ilgili dükkânların kira gelirlerine ihtiyaç kalmamış ve bu dükkânlar, *mahall-i sarfi olmamasından dolayı* açıkta kalmıştır.⁷⁰

Bu sebeple Uşak Kazası İdare Meclisi, açıkta kalan ve Maliye Nezareti adına kayıtlı olan dükkânların Maarif Nezareti adına kaydedilmesini ve kira gelirlerinin maarife terk edilmesini kararlaştırmış ve gereğini, mazbata ile Kütahya Sancağı'na bildirmiştir. Daha sonra evrak, Kütahya Defter-i Hakânî Memurluğu'nun 5 Haziran 1910 tarihli tahriratıyla birlikte Defter-i Hakânî Nezareti'ne gönderilmiştir. Bunun üzerine Defter-i Hakânî Nezareti, Dâhiliye Nezareti vasıtasıyla mahallinden ilgili dükkânların tapuda kaydının bulunup bulunmadığını, ayrıca vergi kaydının kimler üzerinde olduğunu sormuştur. Mahallinde yapılan tetkikatta ise ilgili dükkânların her hangi bir kaydının olmadığı, sadece vergi bakımından Hacı Musa Ağa isminde bir kişinin üzerine kayıtlı oldukları anlaşılmıştır.⁷¹

Bu arada Karahallı ahalisinden Muharremoğlu Veli ve arkadaşları, söz konusu dükkânların kendilerine aid olduklarını, Maarif Nezareti'ne terk edilmelerine rızaları olmadığını, Şûrâ-yı Devlet'e gönderdikleri arzuhalle ifade etmişlerdir. Neticede söz konusu dükkânların, mîrî arazi üzerine, baraka şeklinde, ahşap olarak Hacı Musa Ağa tarafından inşa ettirildiği, bunların hâlihazırda Hacı Musa Ağa adına kayıtlı olduğu, bu dükkânların kirasının daha önce Karahallı Köyü'nün çeşitli ihtiyaçları için sarf edildiği, 1907 yılından

⁶⁹ BOA. DH. MKT. 2795/24, 17 Nisan 1909/26 Ra 1327, lef 1.

⁷⁰ BOA. ŞD. HU. 448/53, Maliye 19/758, 24 Aralık 1911/3 M 1330.

⁷¹ BOA. ŞD. HU. 448/53, Maliye 19/758, 24 Aralık 1911/3 M 1330.

İtibaren ahalinin *talep ve arzuları üzerine* Karahallı Nahiyesi'nin kurulması üzerine memur maaşlarına ve sair masraflara karşılık tutulduğu anlaşılmıştır.⁷²

Konuyu neticede Şûrâ-yı Devlet, Mâliye ve Nâfia ve Maârif Dâiresi, görüşmüş ve *bukûk-ı tasarrufiyyenin iblâli câ'iz olamayacağından* söz konusu dükkânların, öncelikle bânîsi Hacı Musa Ağa'ya iade edilmesine karar vermiştir.⁷³

Karahallı Ahalisinin Nahiyelerinin Kaza Yapılmasına Yönelik Talepleri

Karahallı Nahiyesi ahalisinin mülkî-ıdarî konulara dair talepleri, bunlarla sınırlı kalmadı. Nitekim ahali, 1909 yılında Sadaret'e bir arzuhal vererek, Uşak Kazası'na bağlı Karahallı Nahiyesi'nde nüfusun fazla, gelir seviyesinin yüksek olduğunu, bu sebeple Karahallı Nahiyesi'nin kaza yapılmasını istedi.⁷⁴ Bunun üzerine Sadaret, söz konusu arzuhal, Dâhiliye Nezareti'ne havale etti. O da Hüdavendigâr Vilayeti'nden konuyla ilgili mütalaa istedi.⁷⁵ Neticede, Karahallı Nahiyesi ahalisinin söz konusu talebi, uygun bulunmadı ve yerine getirilmedi.

Sonuç

II. Abdülhamit Dönemi'nde Osmanlı kamu maliyesinin içinde bulunduğu zor şartlar, kendini birçok alanda hissettirdi. Malî güçlükler, birçok yeniliğin, gelişmenin önündeki başlıca engeli oluşturdu. Bu durum, döneme ait belgelerde sık sık vurgulandı. 1850'li yıllardan itibaren yüksek maliyetlerle yapılan borçlanmaların olumsuz etkileri, 1880'li yıllardan itibaren daha fazla hissedilmeye başlandı.

19. yüzyılda Osmanlı taşra toplumunda, yönetme ve yönetilme kaygıları daha fazla arttı. Bunda, modernleşme süreci, ulaşım ve iletişim hizmetlerinde yaşanan gelişmeler ile uluslararası ticaretin gelişmesi vb. saikler etkili oldu. 1860'lı yıllardan itibaren işlevleri artan Osmanlı Devleti, mülkî-ıdarî yapıda sürekli düzenlemeler yaptı. 1864 tarihli Tuna Vilayeti Nizamnamesi, kısa süre sonra *Memâlik-i Mahrûse-i Şâbâne'*ye teşmil edildi. Eyaletler vilayetlere dönüştürüldü, vilayet sistemine geçildi. Nahiyeler-kaza-sancak-vilayet esaslı bir mülkî-ıdarî yapı oluşturuldu. Bu çerçevede sair gelişmeler de yaşandı. Bazı köyler nahiyelere, bazı nahiyeler kazalara, bazı kazalar sancaklara dönüştürüldü. Aksı bir süreç de söz konusu oldu. Bazı livalar kazalara, bazı kazalar nahiyelere tahvil ve tenzil edildi.

⁷² BOA. ŞD. HU. 448/53, Maliye 19/758, 24 Aralık 1911/3 M 1330.

⁷³ BOA. ŞD. HU. 448/53, Maliye 19/758, 24 Aralık 1911/3 M 1330.

⁷⁴ BOA. DH. MKT. 2742/41, 17 Şubat 1909/26 M 1327, lef 1.

⁷⁵ BOA. DH. MKT. 2742/41, 17 Şubat 1909/26 M 1327, lef 1.

Tanzimat ve sonrası dönemdeki yeniden yapılanma sürecinin temel saikini, merkeziyetçi bir taşra idare anlayışı oluşturdu. Bu, 19. yüzyıl gerçeklikleriyle son derece uyumlu bir politikaydı. Zira modernleşen devlet, merkezileşen ve memur kadrosu artan devlet anlamına gelmekteydi. Bununla birlikte ahali de mülkî-ıdarî yapılanma sürecine ve mülkî-ıdarî meselelere kayıtsız kalmadı. Yönetilme kaygıları taşıdığına işaret eden çeşitli taleplerde bulundu. İdarî yapı ile ilgili şikâyetlerini ve taleplerini, sürekli merkezî idareye ilettiler.

Uşak Kazası'na bağlı bir köy olan Karahallı'da, ahalinin talepleri üzerine 1907 yılında nahiye teşkilatı kuruldu. Bu süreçte ahali, nahiyelerinin kurulması halinde sarfı icap edecek masrafları, kendi imkânlarıyla, gönüllülük esasında karşılamayı taahhüd etti. Nitekim nahiye memurlarının maaşları ile sair masrafları, belirli bir süre, yaklaşık iki yıl, karşıladı. Akabinde aynı ahali, bu masrafları merkezî idareye devretmek istedi. Buna da muvaffak oldu. Bu arada II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte ahali, nahiyelerinin kazaya dönüştürülmesini talep etti. Ancak bu talepleri, merkezî idare tarafından uygun bulunmadı.

Kısaca Uşak Kazası'na tabi Karahallı ahalsinin, köylerinin nahiye yapılmasına yönelik talepleri ve yaşanan gelişmeler, iki bakımdan önem taşımaktadır. İlk olarak ahali, nahiye teşkilatının kurulmasına yönelik taleplerini dile getirmekle, yönetilme kaygıları taşıdığı izhar etmiştir. Hatta bunun için maddî külfete katlanmayı da göze almış ve neticede katlanmıştır. Dolayısıyla bu durum, Osmanlı şehir sakinlerinin, toplum fertlerinin yönetilme kaygıları taşımadığına yönelik oryantalist savların asılsızlığını göstermesi bakımından önem taşımaktadır. İkinci olarak Osmanlı kamu maliyesinin, bir nahiyenin teşkili için gerekli olan yıllık 12696 kuruşu dahi ahaliyi ödeyecek kadar zor durumda olduğu anlaşılmaktadır.

Kaynaklar

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Bâb-ı 'Âlî Belgeleri, Bâb-ı 'Âlî Sadâret Dairesi Kalemlerine Ait Belgeler, Sadâret Divân (Beylikçi) Kalemî Belgeleri

A. DVN. 134/61, 12 Eylül 1858/3 S 1275.

Bâb-ı 'Âlî Belgeleri, Bâb-ı 'Âlî Sadâret Dairesi Kalemlerine Ait Belgeler, Sadâret Mektubî Kalemî Umûm Vilâyet Yazışmalarına Ait Belgeler

A. MKT. UM. 328/3, 6 Ekim 1858/27 S 1275.

A. MKT. UM. 355/24, 26 Haziran 1859/25 Za 1275.

Cevdet Tasnifi, Belediye

Cevdet, Belediye, 5024.

Cevdet Tasnifi, Maliye

Cevdet, Maliye, 4326.

Dâhiliye Nezâreti Belgeleri, Kalem-i Mahsûs Müdüriyeti Belgeleri

DH. KMS. 47/89, 2 Şubat 1919/30 R 1337.

Dâhiliye Nezâreti Belgeleri, İdarî Kısım Belgeleri

DH. İD. 144-1/20, 17 Temmuz 1912/2 Ş 1330.

DH. İD. 222/16, 22 Şubat 1915/7 R 1333.

Dâhiliye Nezâreti Belgeleri, İdare-i Umûmiye Belgeleri

DH. İUM. 5-4/3, 3 Ağustos 1914/11 N 1332.

DH. İUM. E-8/53, 14 Haziran 1915/1 Ş 1333.

Dâhiliye Nezâreti Belgeleri, Dâhiliye Nezâreti Mektûbî Kalemî

DH. MKT. 1171/80, 8 Haziran 1907/26 R 1325.

DH. MKT. 1603/102, 12 Mart 1889/10 B 1306.

DH. MKT. 1812/74, 24 Şubat 1891/15 B 1308.

DH. MKT. 1840/126, 10 Haziran 1891/3 Za 1308.

DH. MKT. 2742/41, 17 Şubat 1909/26 M 1327.

DH. MKT. 2795/24, 17 Nisan 1909/26 Ra 1327.

DH. MKT. 2808/67, 11 Mayıs 1909/20 R 1327.

DH. MKT. 2809/55, 12 Mayıs 1909/21 R 1327.

Dâhiliye Nezâreti Belgeleri, Sicill-i Nüfûs İdâre-i Umûmiyesi Belgeleri, Müteferrik

DH. SNM. 4/105, 9 Mart 1898/15 L 1315.

Dâhiliye Nezâreti Belgeleri, Tesrî-i Muâmelât ve İslahât Komisyonu Belgeleri, Dâhiliye Nezâreti Tesrî-i Muâmelât

DH. TMIK. S. 62/33, 29 Mart 1906/3 S 1324.

DH. TMIK. S. 67/28, 15 Mart 1907/30 M 1325.

Dosya Usulü, İrâdeler Tasnifi

İ. DUİT. 68/17, 19 Haziran 1918/10 N 1336.

Bâb-ı ‘Âlî Belgeleri, Bâb-ı ‘Âlî Sadâret Dairesi Kalemlerine Ait Belgeler, Hazine-i Evrâk Müdürlüğü, İrâdeler, Dâhiliye

İrade, Dâhiliye, 35, 14 Ocak 1907/29 Za 1324.

Bâb-ı ‘Âlî Belgeleri, Bâb-ı ‘Âlî Sadâret Dairesi Kalemlerine Ait Belgeler, Hazine-i Evrâk Müdürlüğü, İrâdeler, Meclis-i Mahsûs

İrade, MMS, 12/519, 9 Mayıs 1858/25 N 1274.

Bâb-ı ‘Âlî Belgeleri, Bâb-ı ‘Âlî Sadâret Dairesi Kalemlerine Ait Belgeler, Hazine-i Evrâk Müdürlüğü, İrâdeler, Meclis-i Vâlâ

İrade, MVL, 17887, 9 Aralık 1858/3 Ca 1275.

Bâb-ı ‘Âlî Belgeleri, Şûrâ-yı Devlet Belgeleri

ŞD. 1387/11, Aydın 2/122, 26 Mayıs 1891/17 L 1308.

ŞD. 1596/6, Hüdavendigâr 4/709, 19 Eylül 1906/30 B 1324.

şD. HU. 448/53, Maliye 19/758, 24 Aralık 1911/3 M 1330.

Gazeteler

Ahenk Gazetesi, 3392, 10 Eylül 1907/28 Ağustos 1323.

Salnameler

1870-1871/H.1287 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa.

1875-1876/H.1292 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa.

1884-1885/H.1302 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa.

1889-1890/H.1307 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa.

1898-1899/H.1316 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa.

1906-1907/H.1324 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa.

Mevzuat

29 Şevvâl 1287/9 Kânûn-ı sâni 1286/22 Ocak 1871 tarihli İdâre-i ‘Umûmiye-i Vilâyât Nizâmnamesi, Düstür, 1. Tertib, Cilt 1, Matbaa-ı ‘Âmire, 1289, s. 625-651.

Araştırma Eserleri

ARMAĞAN Abdüllatif (2011) “XVI. Yüzyılda Teke Sancağı’nın İdarî Taksimâtı ve Kır İskân Merkezleri”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 8, Sayı 3, s. 150-198.

ATA Bahri (1997) *The Transfer of Telegraphy Technology to the Ottoman Empire in XIXth Century*, Boğaziçi University, Master of Arts in History, İstanbul.

AYDIN Mithat (2013) “Kale Tavas’ın Nahiye Merkezi Haline Gelişi (1895)”, *Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 16, s. 59-77.

ÇADIRCI Musa (1997) *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri’nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

ÇADIRCI Musa (2007) *Tanzimat Sürecinde Türkiye Ülke Yönetimi*, Ed. Tülay Ercoşkun, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

ÇETİNKAYA Ali (1968-1969) *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Cilt I, 1859-1868, Mars Matbaası, Ankara.

DAVISON Roderic H. (2004) “Osmanlı İmparatorluğu’nda Elektrikli Telgrafın Kurulması”, *Osmanlı Türk Tarihi (1774-1923)*, Çev. Mehmet Morali, Alkım Yayınevi, İstanbul, s. 193-231.

DAVISON Roderic H. (2005) *Osmanlı İmparatorluğu’nda Reform, 1856-1876*, Çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul.

EKİNCİ Ekrem Buğra (2004) *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri*, Arı Sanat Yayınları, İstanbul.

ERGENÇ Özer (2006) *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

GENÇ Mehmet (2000) “İltizam”, *TDVİA*, Cilt 22, İstanbul, s. 154-158.

GENÇ Mehmet (2002) *Osmanlı İmparatorluğu’nda Devlet ve Ekonomi*, Ötügen Neşriyat, İstanbul.

- GOFFMAN Daniel (2003) “İzmir: Köyden Kolonyal Liman Kentine”, *Doğu İle Batı Arasında Osmanlı Kenti: Halep, İzmir ve İstanbul*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s. 88-151.
- GÖKBİLGİN M. Tayyib (1964) “Nahiye”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 9, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s. 37-39.
- HEPER Metin (1980) “Center and Periphery in the Ottoman Empire: With Special Reference to the Nineteenth Century”, *International Political Science Review*, Vol. 1, No. 1, pp. 81-105.
- HEPER Metin (1985) “19. Yy’da Osmanlı Bürokrasisi”, *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 245-258.
- İNALCIK Halil (1987) *Sûret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- İNALCIK Halil (2006) *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- KAÇAR Mustafa (1995) “Osmanlı Telgraf İşletmesi”, *Çağmı Yakalayan Osmanlı*, Ekmeleddin İhsanoğlu ve Mustafa Kaçar (Eds), IRCICA Yayınları, İstanbul, s. 45-120.
- KASABA Reşat (1994) “İzmir”, *Doğu Akdeniz’de Liman Kentleri (1800-1914)*, Çağlar Keyder, Y. Eyüp Özveren, Donald Quataert (Eds), Çev. Gül Çağalı Güven, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s. 1-22.
- KIRMIZI Abdülhamit (2008) “19. Yüzyılda Osmanlı Taşra İdaresi”, *Selçuklu’dan Cumhuriyet’e Şehir Yönetimi*, Erol Özvar ve Arif Bilgin (Eds), Türk Dünyası Belediyeler Birliği, İstanbul, s. 299-319.
- KIRMIZI Abdülhamit (2010) “Taming the Governors: The Swinging Pendulum of Power over the Ottoman Provinces in the Nineteenth Century”, *International Journal of Regional and Local Studies*, Vol. 6, No. 1, Spring, pp. 4-19.
- KUSHNER David (1987) “The Ottoman Governors of Palestine, 1864-1914”, *Middle Eastern Studies*, Vol. 23, No. 3 (Jul.), pp. 274-290.
- ORTAYLI İlber (1994) “Tanzimat Devri ve Sonrası İdarî Teşkilât”, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, Cilt I, Ed. E. İhsanoğlu, IRCICA, İstanbul, s. 281-334.
- ORTAYLI İlber (2000) *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri (1840-1880)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- ORTAYLI İlber (2008) *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, Ankara.
- SEYİTDANLIOĞLU Mehmet (2010) *Tanzimat Döneminde Modern Belediyeciliğin Doğuşu, Yerel Yönetim Metinleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- SOMEL Selçuk Akşin (2010) *Osmanlı’da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908)*, *İslamlaşma, Otokerasi ve Disiplin*, Çev. Osman Yener, İletişim Yayınları, İstanbul.

Ek I: Karahallı Nahiyesi’nin kurulması halinde memur maaşları ile sair masraflara karşılık gösterilen akarat hakkında ayrıntılı olarak Hüdavendigâr Vilayeti tarafından Dâhiliye Nezareti’ne verilen malumat

‘Uşşâk Kazâsına tâbi’ Karahallu Nâhiyesi me’mûrîn maâşâtının ahâli tarafından sûret-i ta’ahhüd ve tesviyesi isti’lâmını mutazammın makâm-ı dâverîlerinin 4 Nisân 1325 târih ve yüz altmış yedi numarolu tahrîrât-ı ‘aliyyesi üzerine bi’l-muhâbere Kütahya Mutasarrıflığından cevâben alınan tahrîrâtta bildirildiğine nazaran nâhiye-i mezkûre ahâlisinin mütekaddüm istid’ânâmelerinde dermiyân olunduğu üzere nâhiye-i mezkûrenin müdürîyete tahvîlinden dolayı i’tâsı lâzım gelen me’mûrîn maâşâtı ıztırârî olarak ahâli-i mahalliye tarafından virdirilmeyüb bir ‘asır mukaddem karye-i mezkûrede küşâd idilen pazar mahallinde ashâb-ı hayrdan Hacı Musa Ağa nâmında bir zât arzâzî-i hâliyye-i emîriyye üzerine cüz’î bir masrafla baraka şeklinde kırk üç bâb ahşab dükkân inşâ itdirmiş ve fakat bu dükkânlar hiçbir tarafa vakf ve tahsis edilmediği ve bir kimsenin nâmına mukayyed ve taht-ı tasarruf ve temellükünde bulunmadığı gibi virgüye de tâbi’ olmayub rakabesi tasarruf ve menâfi’ hazîneye â’id olmak ve me’mûrîn maâşâtı dahi hazînedan i’tâ idilmek üzere nâhiye-i mezkûre ahâlisinin ‘umûmuna izâfetle mukâvelât muharrirliğinden mukaddemâ mütehayyızân tarafından müte’addid imzâyı hâvî virilen ta’ahhüdnâme ve meclis-i idâre-i kazâ ve livâ mazbatalarıyla sabk iden iş’âr üzerine nâhiye-i mezkûrenin teşkîli hakkında şeref-sâdır olan irâde-i seniyyeye müstenid emirnâme-i sâmi mahalline tebliğ idilmeyle mezkûr dükkânlar bi’l-müzâyede hazîne-i celîle nâmına tâliblerine icâr ve istihsâl olunan icârât hazîneye irâd kayd ve me’mûrîn maâşâtı da hazîne-i mâliyeden tesviye idilmekte olduğu ve hatta mezkûr istid’ânâmede imzâ ve mührü bulunan Muharremoğlu Veli tarafından me’mûrîn maâşâtına karşuluk olmak üzere terk olunan dükkânlar meyânında üstü kahvehâne ve altı dükkân olan binânın gûyâ mevhûben mülkü olduğu iddi’a ve hazîne-i celîle ‘aleyhine ikâme-i da’va idilmeyle bir gûne kayd-ı resmî ve sened-i hâkânî ibrâz idilmeksizin yalnız pederi Hacı Mehmed Ağanın tasdîki ve kavli-i mücerredî üzerine mezkûr binâ müdde’î-i merkûm Velinin mevhûben mülkü olduğundan bahsle hazîne-i celîlenin mu’ârazadan men’ini mutazammın kazâ-yı mezkûr bidâyet mahkemesi hukûk kısmından 27 Şubat 1323 târihli ve altmış ‘adediyle hazîne ‘aleyhinde sâdır olan hükm bi’l-vücûh muğâyir-i usûl ve kânûn olduğundan istitâf-ı da’va idilmesine binâen â’idiyeti cihetiyle Kütahya bidâyet mahkemesi hukûk kısmında müteşekkil istinaf mahkemesince cereyân iden muhâkeme netîcesinde 22 Mayıs 1324 târihinde fesh olunarak yeniden rûyet-i da’vâya ve ‘inde’l-istintâk ibrâz olunan sâlifü’l-‘arz emirnâme-i sâmi ve ta’ahhüdnâme ile evrâk-ı sâ’ireye ve müdde’î Velinin altı mâh ta’kîb-i da’vâ itmemesine nazaran hakk-ı muhâkemenin muvakkaten sükûtuna karar virilmiş ve ahâli-i merkûmenin bu bâbdaki iddi’âları hilâf-ı hakikat bulunmuş olduğu izbâr kılınmağla olbâbda emr û fermân hazret-i men-lehü’l-emrindir Fî 1 Cemâzi’e’l-âhire sene 1327.

BOA. DH. MKT. 2795/24, 17 Nisan 1909/26 Ra 1327.

Ek II: Masrafları ahali tarafından karşılanmak üzere Karahallı Nahiyesi'nin teşkilinde bir mahzur olmadığına dair Şûrâ-yı Devlet, Mülkiye Dairesi mazbatası

Dâhiliye Nezâretinden bi't-takdîm Şûrâ-yı Devlete havâle buyurulan 3 Cemâzîe'l-evvel sene 324 târîh ve bin altı yüz yigirmi üç numarolu tezkire melfûfâtıyla berâber Mülkiye Dâ'iresinde kırâ'at olındı Me'âllerine nazaran 'Uşşâk Kazâsı dâhiline Karahallı karyesinin nâhiye hâline ifrâğı ve civârında bulunan yigirmi dört karyenin nâhiye-i mezkûreye ilhâkı inzibât ve idâre nokta-ı nazarından fevâ'id ve muhasenâtı mûcib olacağı ve karye-i mezkûrenin nâhiyeye kalbı hâlinde müdür ile virgü ve tahrîrât kâtibleri ve masânif-ı müteferrika-ı sâ'iresi için senevî itâsı icâb iden on iki bin altı yüz doksan altı gurusun orada mevcûd ve inşâsı musammem bulunan ba'zı 'akârât icârâtıyla tesviyesi ve bu kifâyet itmediğı takdirde üst tarafının nakden ifâsı mukâvelât muharrirliğinden musaddak ta'ahhüd senedi ile te'mîn idildiğı Hüdâvendigâr Vilâyetinin iş'ârına 'atfen bildirilmiştir. Evrâk-ı melfûfe meyânında bulunan makâm-ı vâlâ-yı Ser-askerinin tezkire-i cevâbiyesinde karye-i mebhûsenin nâhiye hâline ifrâğında cihet-i 'askeriyece bir mahzûr olmadıktan başka efrâd-ı redîfenin celb ve cem'i husûsunda sür'at ve suhûlet gibi fevâ'id müstelzim olacağı gösterilmiş ve tervîc-i iş'âr dâ'irece de münâsib görülmüş olmağla bi'l-istûzân irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhî müte'allik ve şeref-sudûr buyurulduğı takdirde ifâ-yı muktezâsının Hüdâvendigâr Vilâyetine tebliginin Dâhiliye Nezâretine havâlesi ve Mâliye ve Defter-i Hakânî Nezâretlerine ma'lûmât itâsı tezekkür kılındı Olbâbda emr û fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir Fî 30 Receb sene 1324 ve Fî 5 Eylül 322 Şûrâ-yı Devlet Re'isi â'zâdan â'zâdan â'zâdan â'zâdan â'zâdan â'zâdan â'zâdan â'zâdan â'zâdan â'zâdan â'zâdan â'zâdan â'zâdan â'zâdan â'zâdan â'zâdan

BOA. İrade, Dâhiliye, 35, 14 Ocak 1907/29 Za 1324